

ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK TED HUGHES VERSCIKLUSÁHOZ

2018. október 29-én, az Arvon Alapítvány és az éppen megszűnő londoni Európa Ház szervezésében, a British Council és a londoni Cervantes Intézet közreműködésével felolvasást és beszélgetést tartottak Londonban, Ted Hughes koszorús költő halálának huszadik évfordulóján.¹ A *Modern Poetry in Translation* erre az alkalomra magyar számot adott ki. A beszélgetés résztvevői voltak: az Arvon Alapítványtól Jeremy Treglown, Ted Hughes fordítóinak képviselőjében pedig: Jutta Kaussen (Németország), Antonio Rivero Taravillo (Spanyolország) és jómagam. A német és a spanyol műfordítóval, valamint Yvonne Reddick fiatal költő-irodalomtörténésszel előtte a Clockhouse-ban, a drámaíró John Osborne egykori birtokán tölthettünk el közös munkával és beszélgetéssel egy hetet.

Számomra ritka ajándék volt ez a hét, végre nem éreztem bűntudatot amiatt, hogy holmi hasznos (azaz pénzkereső) tevékenység helyett versekkel „pepecselek”, és német műfordítótársam biztatására belekezdtem az *Ádám és a szent kilencek* fordításába.

Ted Hugheset mintha nem szeretnék Magyarországon. Nem ismerik, nem olvassák, a hatalmas életmű fordítását még csak meg se kísérelte senki. A britek koszorús költője a még létező – létező? – magyar versolvasók szemében talán nem más, mint a felesége és költőtársa, Sylvia Plath gyilkosa. Gyanús alak. Nem az első eset, hogy kritikus és olvasó nem tudja szétválasztani az életművet és az életrajzot. A *Varjú*² kötetén, a *Prométheusz a sziklán*³ cikluson és a költő halála előtt nem sokkal megjelent utolsó könyvön, a *Születésnap leveleken*⁴ kívül Ted Hughesnak csak egy-egy verse, meséje jelent meg magyarul. Furcsa, vad, nyelven túli nyelven írott versek.

Az *Ádám és a szent kilencek* ciklus 1979-ben látott először napvilágot, a Hughes testvérpár kiadójának gondozásában. Az ugyanabban az évben kiadott *Moortown* kötetből a ciklus öt verse kimaradt. Eörsi István⁵ mindössze három évvel az eredeti megjelenése után lefordította a ciklust, de a *Moortown* kötetből dolgozott, valószínűleg nem tudott a kihagyott öt versről. Én viszont nem tudtam Eörsi fordításáról, amire a debreceni egyetem tudós professzora, Rácz István hívta fel a figyelmemet, amikor a kész fordításomat „kézrátételre” elküldtem neki.

A különös ciklus keretét az úgynevezett „keresztény” kabbala adja. Az eredeti héber kabbala tanításait tanulmányozó Pico della Mirandola gróf latinra fordította, amit talált, és ez a keresztényre „igazított” fordítás erősen befolyásolta a tizenhatodik századi művészek, írók, költők alkotásait Itáliában és Angliában is. Ted Hughes egy könyvhöz írott előszóban arról beszél, hogyan hatott a keresztény kabbala az Erzsébet-kori költőkre. És a jelek szerint nem csak rájuk. Hughes az 1970-es években Yeats írásain keresztül kezdett ismerkedni a miszticizmussal, okkultizmussal. Annak idején a Cambridge-i Egyetemen

¹ Az eseményről a *Literán*: <https://litera.hu/magazin/tudositas/osz-shropshire-ben-avagy-feljegyzesek-boldogabb-idokbol-1.html> és: <https://litera.hu/magazin/tudositas/osz-shropshire-ben-avagy-szomagia-jarvany-idejen-2.html>

² Ted Hughes: *Varjú*, Báthori Csaba fordítása, Budapest, Orpheusz, 1997.

³ Ted Hughes: *Prométheusz a sziklán*, Lázár Júlia fordítása, Budapest, Syllabus, 2012.

⁴ Ted Hughes: *Születésnap levelek*, Budapest, Európa, 2001.

⁵ Ted Hughes: *Ádám és a szent kilencek*, Eörsi István fordítása, *Nagyvilág*, 1982/6, 852–853.

antropológiát tanult, és később a magánélete tragédiáinak feldolgozásában is segített az a sokféle tudást és tapasztalatot ötvöző magánmitológia, amit a költészetében megteremtett. A Prométheusz-ciklus a bűn és bűnhődés, halál és halhatatlanság témakörét járja körül, az Ádám-ciklus a lehetséges újjászületés vagy feltámadás folyamatát. Prométheusz és Ádám is szenved, de mindkettejük szenvedéséből szépség és erő sugárzik, megváltást hozó új élet sarjad.

Ádámot Hughes olyan kozmoszba helyezi el, ahol a teljes teremtés a szefirák vagy szférák összhangjára rezonál.⁶ Ebben a világban az Isten képére alkotott emberiség az isteni alkotóerő egy szikráját testesíti meg, és ezt az erőt az isteni férfi princípium és az arról leváló női princípium újraegyesítésére kell fordítania, ezzel visszanyerve a teremtés első pillanatában fennálló természetes egyensúlyt. Hughes írja: „az első rész [a *Moortown*] sárba ágyazódik, a halálra ítélt test stb. és magvak közéjébe. Prométheusz itt igyekszik éledezni. Az *Earth Numb* az ő kudarcot valló kísérlete. Ádám pedig az ő eljövendő eszköze, neki kell megbirkóznia a feladattal. Sodródásának célja, hogy a kígyóból előbűvölje a főnixet. Az ébredő életet az alvóból.”⁷ Mind a főnix, mind a kígyó az alkímia szimbólumai, az alkímia pedig, akárcsak a kabbala, a spiritualitás művészete. Hughes alkímiából kölcsönzött képi világa megannyi kísérlet, hogy hőseinek szellemi, belső világa életre keljen.

Ádám (a héber név jelentése: ember) Isten képviselője a földön. Az állatoktól az különbözteti meg, hogy tud kérdezni. Ádámé a sámánhoz méltó gyógyító feladat: tüntesse el a természet és ember közti szakadékot. Ádám a megosztottság, rendezetlenség, sötétség világában ébred, legyőzötten, a kabbalisztikus életfa szefirái alatt – a ciklus első darabja, *A dal*, része a szférák zenéjének. Állatok és növények sürgetik Ádámot, keljen fel. A Sóljom szent madár, aranyszeme, mint a nap. A napmadár lakhelye az első szefira, ahol az istenek könnyörtelenül fölfalják a saját gyermekeiket. A sólyom is könnyörtelen és erős, ő közvetíti a villamcsapásszerűen áradó energiát a menny és föld között, és megteremti az egyseget. Elszántságot, akaraterőt ébreszt Ádámban, hogy vigye végig, amibe belekezd.

A második szefira angyali küldönce a pacsirta. A kabbalisztikus fán itt válik le a férfi princípiumról és száműzetik a materiális világba Isten női princípiuma. A bölcsesség és kreativitás szférájában leng a bölcsesség lajtorjája, Jákobé. Jákob ezen a létrán pillantotta meg Isten angyalait, akik úgy látogatták, mint Ádámot a szent madarak. A pacsirta isteni küldönc léteire is halandó, nem egyesítheti házasságban a földet (természetet) és a napot, de kitartó odaadásra tanítja Ádámot. Következik a vadkacsa, a harmadik, stabilizáló elem – Isten női aspektusához tartozik, aztán jön a fecske, a negyedik szefira, azaz a könnyörület, a szeretet és a szomorúság madara. A fecske szellem és matéria között repked, az illúzió fátylán áthatolva, amitől mi magunk nem látunk túl az anyagi világon. Fecske és fecske, isteni küldönc nagybetűvel, közönséges madár kisbetűvel, Árnyék és árnyék. A teremtés látszólag mágikus aktusa lehetséges, sugallja a fecske. Következik az ötödik madár, az ökörszem vagy királyka, a druidák szent madara, tűzmadár, a villám és mennydörgés hírnöke, „kis királyka” a termékenységnek és a természet ciklusainak. A hétköznapi ökörszemben megtestesül az isteni királyka, az erő és hatalom szimbóluma. A hatodik szefirában (Szépség) – a kabbalisztikus fa szívében és súlypontjában – lakik Athéné szent madara, a bagoly. A nap ereje az övé, megvilágosodást hoz, a szellem újjászületik, a lélek az emberi tudatba lép, és vagy elpusztul a test börtönében, vagy kiszabadul a szereteten és megértésen alapuló önfeláldozás árán. Csend és figyelem kell ahhoz, hogy Ádám meghallja magában a szellem hangját. A Bagoly elmozdítja az árnyékokat a természet arcáról. A hetedik, a legszelídebb madár a galamb, a győzelem, kitartás, örökkévalóság szférájából. Hétszer száll le, mielőtt az isteni ígélet szívárványát elhelyezné. Ádám szívéig kell

⁶ Ann Skea: Adam and the Sacred Nine: A Cabbalistic Drama <https://ann.skea.com/Adam1.html>

⁷ Ted Hughes levele Keith Sagarnek, 1980. április 23. Reid (szerk.): *Letters of Ted Hughes*, Faber, 2000, 431–432.

jutnia, és ösztönös, tiszta szeretetreakciókat kiváltania. A közös áldozat győzelemhez vezet, a szellem inkarnálódik, Ádám és a madár, menny és föld egyesülnek. A nyolcadik szférában a varjú hozza a híreket, az igazságot, majd a kilencedikben megjelenik a főnix. Ez, a kilencedik az egyetlen szefira, amihez Ádám közvetlenül kapcsolódhat, ez egyesíti a hold energiáját a napéval. A főnix először csak a hangjával van jelen. Fellobban, elég és újjászületik. Ha Ádám elfogadja a tűzáldozatot, az ő régi énje is elpusztul, hogy a szelleme újjászülethessen.

Az újjászületést követi a fény és a rügyező faág, a világ valódi szépségének felfedezése, remény és megújulás – mindehhez Ádámnak cselekednie kell. A talp és a szikla, Ádám és a természet találkozik. A külső és a belső én, a kezdet és a vég összeér. Ádám feláll, új élet vár rá, új alkotás, nem egy transzcendens másvilágban, hanem a földön, a valóságban, itt és most.

T E D H U G H E S

Ádám és a szent kilencek

A dal

*Sem levegőt
Sem távoli eget*

*Nem akart
Sem domboldalt, hogy szóljon a visszhang*

*Sem falevelet
Hogy tőle rezdüljön*

*Követ sem akart, hogy
Közönyét háborítsa*

Nem akart vizet

*Sem száját magának a dal
Nem izgatták torok
Tüdő erek
Belőlük áradt*

*A dal örömből lett
Kereste a nemlétezőt*

Panaszosan jajongott utána

*Üres sírjából áradt
A még meg nem születettnek*

Ádám

Legyőzötten hevert. Mélyen, mint a víz.

*Alig kelt ki a sárból,
A fény tornyáról álmodott.*

*A pocsolóában
Lebegő acélseregről álmodott.*

*Kötelek nem, csak ágak takarták,
Álmában buldózer és daru közelített.*

*Hamvas bőre csupa seb,
A gyémánttest vállalásáról álmodott.*

*Az álom úgy pofozta, mint óriás nősténymacska
A nedvesre harapdált, életjelet nem adó egeret.
Szélrázta, esőtépte kopasz bokor,
Remegett, sírt, borzongva roppant.*

Ébredj!

*– Ébredj! – mondta tűzkőárcsal a madár. – Ébredj! Járj!
– Kelj fel! – mondta a szigonytestű hal –
mióta várunk!*

*– Kelj fel! – mondta a menyét. – Így nem vagy a testvérünk,
A gyászos külsőd szégyen, rozsdaszínt ad.*

*– Kelj fel! – szisszent a galagonya. –
Ne okozz csalódást a gazdáknak, figyelnek!
– Kelj fel! – mondta a bogáncs. –
Talán mi mondjuk meg, hogyan kell?*

*– Jó ég! – szólaltak a hangyák – bár mi lennénk ilyen erősek,
Kelj fel! Kelj fel! Kelj fel!*

Közben a férfi kiáltása

Szellő borzongása száraz fűvön

A kiáltása

Csillagszél

Semmi köze hozzá, csak arra jár

Kiáltása esetleges atomok

Panasza egy elveszett játszma miatt

Kiáltása

Napbárat

A földgolyó emlékoszlopának

Verődő sugár

Visszavonult

A csont utolsó erődítményébe.

Csontváza csillogott üressége kampóján.

Mint a Dél Keresztje.

Végső trófea, a tökéletes bukás agancsa,

Őselem – örök.

Csak a csontjaiba épült hang nem.

A születés fájdalmán és a férgéken túl, a hallgatás

fényes égrepedésében,

Csontcsillag, remegett.

És jött a Súlyom

A vörösöntvény tollak

Nem haboznak, el nem tántoríthatók.

A szárnyélek

Szabdalják a hegyet, háta mögé lendítik a világot.

Homloka golyó

Süvít előre, csak aztán jön

A finom csontozat, aztán

Az ütközés.

A karmok
Első, utolsó, egyetlen csapása
Találja el a sugarak keresztjét.

A kihegyezett csőr
Kicsipenti a szellemet,
Azzal táplálja a szeme lángját,

Szétválasztja a föld laza, forrón verdeső
Részeit,
Hogy újra Súlyom lehessen.

A szempár
a súlyomrobbanásból.

Jött a pacsirta

Lengő létra, kapaszkodott a napba

Az énekével
Minden erejével megfeszült
Hogy madárörömmel vonja be a napot

Mint zsúptető védje a fáradság-esőtől
Kihálás-hótól

Minden erejével hasztalan feszült meg
Hogy emelje, ami úgyis zuhan

Bóbitáját
A nap fejére szánja

Még ő viseli
Hadd legyen koronás a föld
Az énekével
Választja ketté a sötétet

A pacsirta, amíg él és hal
A koronája szolgálatában.

A vadkacsa

kiáltova ébredt

Lerázta a sarkvidéki pólyát

Az Északi Szél tornyáról lebukva
Közeledett gyorsan a vízzen

A vadkacsa, a megrepedt nulladik tojás,
Anyját, a havat, csillagsálban hagyta
Apját, a fekete szelet, csillagszakállasan

Hajnal előtt kelt ki az iszapból

Most suhogva érkezik
Föld és ég ragyogása közé dermed

Lágyan szólítja a mozdulatlan tavakat

Míg a föld zúzmarás sötétből ébred, a Sarkcsillag mögött,
A harmatban ér földet
A fény tétova repedésén át

Hápgogja Ébredj Ébredj

A Fecske jön, a fecske

Elveti a kétkarú, kétlábú lényt
A fájdalom eszközét
Puha húst, zsigert, ideget, és megy is.

Lendül, mintha visszazuhanna a tetők közé
A fény villámhasította tölgyének repedésén

Egyik szárnya az ásványhatár alatt
Másik az álmok és számok fölött

Élet és halál között evez

Pofaszakállas vicsorgó száj halad
Kisajátított szempár halad

Sikolyok számítják a röppályáját
Meteorit szúrja át világok fátylait

*Ostor durran, a fülben a kép
Mocsok, ami utána marad*

*Szárnyas halálszálkát keres a nap retináján
Felcsippenti az élet nimfáját
Az atomok tótiükréről*

*Míg a fecske a vak semmiből zuhan, felúszik
Az olvadásból, összeér önmagával*

*Árnyék fed árnyékot – hogy visszanyerjen bizonytságot
Fészket, papírhamut
Az elfojthatatlan tűzből.*

Az ismeretlen Királyka

*Királykába bújva Királykát énekel. Menny
dörögget, hajnal birkózhat,
Világbiztos Királykát énekel. A szélfaragta
erdőben Királyka ugyanaz marad.*

*Királyka van, de nincs magánál –
Merő lüktetés –
Elektrosokk, királyka-isten vezényli –
Harci őrzöngés, átváltozás –*

*Királyka ázott bokron énekel.
A dal éneкли őt, minden tolla nyelv
Csupanyelv dallabda –
Hátravetett fejjel tűhegyes csőrét nyújtja, nyeli az eget*

*Emelkedő szárny remeg halálos elragadtatásban
Minden toll verdeső szárny
Királyka Királykát énekel – a Királykák Királyát!
Lábai egy ágra hurkolódnak.*

*A közelgő haláltól Királyka még királyibb
A napfény élesebb, a földi fény valódiabb.
Királyka él és uralkodik!
Farktollát az égnek veti.*

*Aztán Királyka csillagbrokátos mennyet álmodik,
A Föld alatta gondolat-edény.*

És most a kelő nap és ázott erdők örvendezve
rezgik –
KIRÁLYKÁK KIRÁLYA!

És Bagoly

Lebeg, álarcos lélek, a halált lesi.
A halál a lelket.
Apró szájak és vádaskodásaik felfüggesztve.
Csak a közép mozog.

Csillagképek dermedt áhítatban. Nagyon csendes a táj, a mező
Míg Bagoly még mélyebben ágyazódik
A csendbe.
Két szem néz ki a menny közepéből.

Semmit nem tagad Bagoly tekintete.
A méh megnyílik, kiszakad a kiáltás,
És a teremtmény árnyéka
Határolja a sorsát. És Bagoly

Kiált, megint letépi a kötést,
Mert megformált torka maga a gyötrelem,
Arca maga a börtön,
Karma maga az elkerülhetetlen.

Kiált a mennybolt. Kiált a föld. Fal a menny. Fölfalja a földet.
Fal a föld, és fölfalja a mennyet.

A Galamb jön

Begyét szivárvány dülleszti
Lefelé taszítja

A galamb jön, szárnycsattogása villám
Ágakra bomlik
Lefelé taszítja

A galamb jön, hangja mennydörgés
Ezüst és bíbor boltozódó mennye
Lefelé taszítja

Adja melle húsát, ők eszik
Adja vére tejét, megisszák

A galamb jön, elvakítja a napot

*Nem hall már a fül
A száj kibelezett madár
A nyelv úgy verdes benne, mint a szív*

*A galamb kigyúl
A csipkebokor-testben.*

*Mélyen a test sűrűjében
Lágy mennydörgés
Készít szivárványainak fészket.*

Ádámhoz eljött a Varjú

*Megemelte Ádám szemhéját
Fülébe suttogott*

*Ki hallotta meg Varjú szerelmes suttogását?
Ki hallotta Varjú híreit?*

Ádám fölébredt.

És jött a Főnix

*Hangja
A sivatag pengeéle, a küszködő fény
Hangja csillogva lebeg
A harmat lágy völgyében*

*Hangja lángol és szórja a lángot
Lassan hinti be a füstös eget
Hangja izzik a hegyek
Szétolvadó, lassú halmain*

*Toll omlik reszketve a szemből
Leheletből szivárgó hamu*

*A hús remeg
Születés és halál oltára*

*Ahová alászáll
Ahol önmagát felkínálja*

És a csupasz újszülött
Csak nevet a ragyogásban

Fény

Engedte nyílni a szemet, mutatta a falevelet.

A szem, a nevető és gyerekes
Végigpásztázott virágokat, fákat
A fényhídra nézett
A levélből felívelő, visszahanyatló ívre.

A szem bizonytalanul
Vizsgálta a külszínt.
A fény szinte mosolygott.

A szem eljutott
A legutolsó levélig
A legkisebb viráglevél legkisebb eréig.

A fény mosolygott
És mosolygott és mosolygott.

A szem
Elsötétült

Egyszerre megriadt,
Hogy talán ez minden.

Rügyező faág

Ért a mellbimbóhoz.
A fa meghőkölt, tartózkodó lett, még télies.

Bolyhos fűpamacsok értek
Cirógatón a mellbimbóhoz
A fű megfutott, kicsi lett és távoli.

Vadrózsa karmolta véletlenül a mellkast
Visszapattant, és csendben más irányt vett
Még zsengezölden, másvilágian.

*Felhők bukfenceztek mennyei ágyukon
Sűrű hidegfuvallat
Futott végig a mellkason.*

*A tenger belefeledkezve napba, holdba
A föld közepébe, alkotóelemébe, a hullámok természetébe
Elveszetté tette a mellkast.*

*A mellkas felemelte tiszta arcát
A napba.
Az első koldus.*

*Képtelenül a látásra
A hallásra
A sírásra.*

A talp

*A világsziklára simult, laponan
Melegen*

*Embertérképet mutató
Durva bőre a találkozáshoz
Pont megfelelt*

*A sziklafelszín először barátkozott
Mióta csillagtűzben égett
Első gazdája köszöntötte örömmel*

*Egyenletes, finom nyomással
Hálásan
Simult a sziklához, mondván*

*Nem vagyok szárny
Hogy ürességet
Tapossak
Úgy alkottak*

Neked.

LÁZÁR JÚLIA fordítása